

מבט על, גיליון 1041, 11 באפריל 2018

כשקווים אדומים מקבילים נפגשים -

האירועים האחרונים בסוריה בהקשר האזורי, המעצמתי והגרעיני

אסף אוריון ועמוס ידלין

קרבת הזמנים שבין תקיפת שדה התעופה הצבאי T-4 (בידי ישראל על פי הפרסומים) לבין תקיפת אזרחים בנשק כימי בדומא שליד דמשק על ידי משטר אסד, והחלטה שנפלה כנראה בווינגטון להגיב בתקיפת מטרות בסוריה - יצרה ברמה האסטרטגית התלכדות בין הסוגיות המרכזיות של נתיב ההתנגשות בין ישראל ואיראן: בסוגיית ההתבססות האיראנית בסוריה, השימוש בנשק כימי על ידי משטר אסד עם ההשלכות על משטר אי-ההפצה של נשק להשמדה המונית, הסכם הגרעין עם איראן ואף בזירה רחוקה יותר העימות בין ארצות הברית וצפון קוריאה בסוגיית הגרעין. זוהי ההזדמנות עבור ישראל לראייה כוללת ומשולבת יותר של הסוגיות וגיבוש אסטרטגיה כוללת מתאימה ביחד עם ארצות הברית. ברמה הצבאית צריכה ישראל להיערך לתגובות איראניות צפויות והסלמה בסוריה תוך שמירת האיזון בין הפעולות הנחוצות לשמירת האינטרסים של ישראל לבין מניעת הסלמה נרחבת עם איראן לצד חיכוך עם רוסיה.

ב-7 באפריל תקף המשטר הסורי בנשק כימי את מעוזי המורדים בדומא, בפרברי דמשק, ובעקבות זאת דווח על עשרות הרוגים ונפגעים, ובהם ילדים. למחרת ציף נשיא ארצות הברית ג'ורג' דובלוזקי חריפים כנגד האחראים, ובהם "אסד החיה", איראן ורוסיה התומכות בו, וקבע כי יהיה לכך "מחיר כבד". בליל 9 באפריל תקפה ישראל, על פי הפרסומים, מטרות איראניות הקשורות ליכולות אוויריות, כולל כלי טיס בלתי מאוישים, בשדה התעופה הצבאי T4 שבעומק סוריה. בתקיפה נהרגו לפחות 14 אנשים ובהם שבעה איראנים, שארבעה מהם זוהו פומבית על ידי איראן כאנשי משמרות המהפכה, כולל קצין בכיר. איראן הצהירה שישאל פגעה בכוחותיה והבטיחה מענה. רוסיה פרסמה אף היא שישאל היא זו שתקפה, מבלי לעדכן את מוסקבה, בעוד שישאל נמנעה מלהתייחס לכך במישרין. רוסיה אף הזהירה מ"ההתפתחות המסוכנת", זימנה את שגריר ישראל במוסקבה לבירוך, ואף ביקרה את ישראל על הפעלת הכוח מצידה כנגד אזרחים בעזה. ב-10 באפריל הטילה רוסיה וטו בהצבעת מועצת הביטחון של האו"ם בנושא. הצהרות הממשל בארצות הברית מהימים האחרונים מבשרות על תקיפה צפויה מצידה בזמן הקרוב, אפשר גם בהשתתפות בני ברית במערב ומהאזור. דחיית נסיעת הנשיא טראמפ לאמריקה הלטינית נקשרה לתגובה המתוכננת, וגם דיווחים על תנועת כוחות צי וצבא ארצות הברית למזרח הים התיכון מהווים סימנים מעידים לבאות.

ברובד המבצעי ממתנה הזירה לשני הצדדים הבאים, אשר לכאורה מתנהלים בנפרד ובצירים מקבילים: תגובת איראן על תקיפת ישראל את כוחותיה ב-T4, ותגובה אמריקנית על תקיפת המשטר בנשק כימי בדומא. תגובת איראן יכולה להיות תקיפה, לאו דווקא מיידית, הפעם בחתימה איראנית ברורה, או באמצעות שליח, שיטת הפעולה המועדפת לרוב על איראן. זירת

הפעולה סביר שלא תהיה משטח איראן, אלא מסוריה או מזירות פעולה אחרות, כגון תימן (הסמוכה לנתיבי השיט בים האדום), או אף מלבנון, אף כי שם כרוך הדבר בסיכון להסלמה רחבה. אין לשלול גם פגיעה בנכסים ישראלים ויהודיים ברחבי העולם, כמוכר מן העבר. האפשרויות המבצעיות הסבירות לתקיפת התגמול מצד ארצות הברית הן תקיפה באש אווירית וטילית, בהיקף מצומצם, כמו בתקיפת שדה התעופה שעיראק לפני שנה, או, סביר יותר בהיקף נרחב מכך. המטרות עשויות לכלול יעדים הקשורים לנשק כימי; בסיסים ומערכות נשק של חיל האוויר המשמשות להטלתו; יעדי הגנה אווירית, המקנים למשטר תחושת בטחון מסוימת; ובמדרגות גבוהות יותר, גם משענות צבאיות וביטחוניות של המשטר, עד כדי מטרות משטר ממש. ברמה האסטרטגית, למרות שהאירועים נובעים ממגמות שונות, התלכדותם בזמן ובמרחב מגלמת התהוות דרמטית בעלת פוטנציאל משמעותי ביותר בהקשר של סביבתה הביטחונית של ישראל.

התקיפה ב-T4 ארעה בהקשר הקו האדום האחרון שקבעה ישראל, ולפיו היא לא תקבל התבססות איראן בסוריה. זהו שלב נוסף בהתנגשות המואצת בין הנחישות של איראן להתבסס בזירה הצפונית לבין נחישות ישראל המוצהרת למנעה. האירוע הבולט הקודם בהקשר זה היה "יום הקרב" ב-10 בפברואר, שבו הופלו מל"ט איראני ומטוס קרב ישראלי, נתקפו מטרות איראניות ב-T4, נהרגו חיילים איראנים והושמדו מערכות הגנה אווירית סוריות. ההתבססות האיראנית, שהואצתה עם צבירת הישגי המשטר ובעלות בריתו במלחמת האזרחים, זכתה לאחרונה להכרה ולתמיכה בפסגת רוסיה-איראן-תורכיה באנקרה, ואף ברוח גבית נוספת בעקבות הצהרות טראמפ על כוונתו לסיים את נוכחות כוחות ארצות הברית בסוריה. בתקיפה האחרונה פגעה ישראל במישרין ביכולות איראניות מאיימות בסוריה וגבתה מחיר מאיראן על הצבתן בזירה. בעקיפין ממחישה התקיפה לאיראן את עוצמת נחישותה של ישראל לאכוף את הקו האדום שקבעה ולהרתיעה מהמשך התבססותה בסוריה, על ידי הפגנת נכונות ישראל ליטול סיכונים בתגובה ואף להסתכן בהסלמה. בה בעת, היוותה התקיפה מסר לרוסיה על השלכות המשך מדיניותה המאפשרת התבססות איראן בסוריה.

ההתקפה הכימית בדומא מבטאת את ביטחונו העצמי הרב של המשטר בעת הזו. לאחר שנוכח כי המשך שלטונו מובטח, וכי ארצות הברית איבדה עניין במתרחש בסוריה, למעט במדינה האסלאמית (דאע"ש), הוא מרשה לעצמו לבצע שוב תקיפות כימיות ולהתגרות בממשל בארצות הברית. מבחינת טראמפ, שהונע גם לפני שנה לפעולה על ידי תמונות ילדים הרוגים, האירוע הוא הזדמנות נוספת להמחיש את עמידתו על קוים אדומים שקבע ולהבדיל עצמו מאובמה, כמו גם להפגין עמידה נחושה מול פוטין.

עצם תזמון האירועים יוצר התלכדות בין ציר העימות ישראל-איראן בהקשר הסורי, הפרשה הלא-סגורה של ההפעלה החוזרת של נשק כימי בידי משטר אסד ואכיפת משטרי מניעת התפוצה של נשק השמדה המונית בידי ארצות הברית. כך הצטלבו אכיפת הקו האדום של ישראל ואכיפת הקו האדום של ארצות הברית, כאשר רוסיה מוצאת עצמה מתאמצת להרתיע את שתיהן מפעולה נוספת, שתערער את הישגיה בסוריה ואת מעמדה כמעצמת החסות הדומיננטית בזירה. באופן זה נוצרת גם התלכדות מבצעית, ואולי אף אסטרטגית, של מאמצי ישראל וארצות הברית בזירה הסורית: ראשית, בדיאלוג המתחדד מול רוסיה, שבו מוטב לישראל לא להתייצב לבד. שנית, בהחזרתה של ארצות הברית לעיסוק במתרחש בסוריה מעבר לטיפול במדינה האסלאמית, וביכולת לשלב בין נושאי הנשק הכימי ועתיד המשטר לבין התבססות איראן בסוריה.

אולם, ההתלכדות האסטרטגית אינה נעצרת בגבולות סוריה, והיא מתרחשת כשברקע המשבר המתהווה סביב דרישות משטר טראמפ לשפר את עיסקת הגרעין (JCPOA) או להסתכן בחידוש הסנקציות ובפרישתו ממנו ב-12 במאי, ורחוק אף יותר - עם התקדמות ההכנות לפגישת טראמפ עם נשיא צפון קוריאה, קים, בנושא הגרעין. מכאן, שהתנגשות בין ישראל לאיראן בסוריה ערב הדיון בעסקת הגרעין מגלמת פוטנציאל לשינוי ממבנה של טיפול נפרד בסוגיות מובחנות (גרעין באיראן, גרעין בצפון קוריאה, איראן בסוריה בפרט והשפעתה האזורית בכלל, טרור, טילאות ותפוצת אמל"ח, נב"ק, וגרעין על ידי איראן וצפון קוריאה) למסגרת רחבה וכוללת יותר עם זיקות גומלין בין הסוגיות והערוצים. כך, הדיון בעיסקת הגרעין מתרחב לסוגיות נוספות של המדיניות האיראנית המסוכנת, בעוד לחץ צבאי על איראן, ואף על משטר אסד, עשוי לשמש גם כמנוף לקידום הישגים בתחום הגרעין, ואולי אף להניע את רוסיה למלא תפקיד חיובי יותר, ולהקנות משקל רב יותר לצרכי ישראל.

מבחינת ישראל, מסתמן פוטנציאל גובר להסלמה בזירה הצפונית ולמתח עם רוסיה, הן על רקע התקיפה האמריקנית הצפויה ונוכח התנגדות רוסיה. הן לאור תגובת איראן בזירה הצפונית או מחוץ לה, והן לאור תגובות ישראל לתגובה, אשר אפשר שיכללו מטרות איראניות נוספות רבות בסוריה. חילופי הציוצים והאזהרות החריפים בין המעצמות משקפים היטב המתיחות ביניהן סביב האירוע. לאור זאת נדרשת ישראל להיערך לקראת הבאות: ברמה הצבאית נדרשת מוכנות מודיעינית, הגנתית והתקפית, אשר חזקה על צה"ל שכבר החל במימושה; נוכח ההתפתחויות, על ישראל להיערך לתקיפה נרחבת של מטרות איראניות בסוריה, של מערכי ההגנה האווירית, האש והאוויר של המשטר, ולאפשרות של הסלמה נרחבת. ברמה הצבאית-מדינית, וכפי שניתן ללמוד מדיוני הקבינט לאחרונה, נדרש שיח אינטגרטיבי עמוק על המטרות המדיניות של ישראל בהקשר הנוכחי, על חלקם של המבצעים הצבאיים בהשגתן, על תרחישים אפשריים, על חלופות אסטרטגיות ומבצעיות, ועל תיאום ומניעת חיכוך במרחב הפעילות הצבאית עם ארצות הברית ועם רוסיה. בכל אלה על ישראל למצוא את נקודת האיזון הנכונה בין בלימת צעדי איראן לבין סיכוני ההתלקחות, ובין העמידה על האינטרסים הביטחוניים שלה לבין הצורך החשוב להימנע מחיכוך עם רוסיה.

נוכח הסיכון המשמעותי של הסלמה צבאית, מרכז הכובד העיקרי לעשיית ישראל הוא בתחום המדיני, שם עליה לקיים דיאלוג אסטרטגי מואץ ואינטנסיבי עם ארצות הברית על התמונה הכוללת, על הסוגיות הגדולות שעל הפרק (עסקת הגרעין, איראן בסוריה, חזבאללה, תפוצת אמל"ח ונב"ק על ידי איראן וצפון קוריאה) ועל הזיקות שביניהן; על ישראל לתאם עם ארצות הברית את פעילותה המדינית, בדגש על ההתנהלות מול רוסיה, ולקיים ערוץ תקשורת פתוח עם רוסיה על מנת למזער את פוטנציאל החיכוך והמתיחות עמה, ובמידת האפשר לרתום אותה לתפקיד חיובי בהגבלת התבססות איראן בסוריה. על ישראל לגבש עם ארצות הברית דרכים לקידום יעדיהן המשותפים והנפרדים תוך מזעור סיכוני ההסלמה, וכמו במקרים אחרים, שימוש מבוקר בכוח צבאי, שליטה בהסלמה ותקשורת אפקטיבית עם אויבים ושותפים יהיו חיוניים לניהול האתגר.